

Pòrtic

Enric Bertran i González
Secretari de la SCdG

En publicar-se aquest nou número de *Treballs de la SCdG*, haurà començat un curs ben especial, ja que hom commemorarà els 90 anys de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans, creat l'estiu de 1907 en plena efervescència noucentista, com una institució científica, cultural i catalana, dedicada a la recerca en totes les branques del saber. L'Institut, tot i les vicissituds d'aquests 90 anys, ha sabut mantenir sempre un alt esperit d'exigència científica, de fidelitat al país i d'obertura a l'exterior. L'Institut, a més de ser l'acadèmia de la llengua catalana, que fixa la normativa i vetlla pel seu procés de normalització, és avui una institució que planifica, coordina i fa recerca en ben diverses disciplines científiques. L'Institut, amb una història gairebé centenària, no ha volgut deixar passar aquesta data sense programar un seguit d'actes commemoratius, entre els quals destaca el cicle de conferències **Ciència i cultura al llindar del segle XXI**, fruit de la participació de les seves societats filials –vint-i-cinc!–, per tal de reflexionar sobre l'avenç de diferents aspectes de les ciències naturals, les ciències socials i les humanitats durant aquest segle, amb una anàlisi prospectiva sobre l'evolució futura. La participació de la Societat Catalana de Geografia (SCdG), conjunta amb la Societat Catalana d'Ordenació del Territori i la Institució Catalana d'Història Natural, es concreta en una conferència del professor Joan Cals, catedràtic d'Economia Aplicada a la Universitat Autònoma de Barcelona i especialista en temes turístics, que ha hagut de substituir la professora Yvette Barbaza, del *Centre National de Recherches Scientifiques* i sòcia honorària de la SCdG, que a causa d'un accident i de la seva edat no ha pogut

venir de París. L'elecció del professor Joan Cals esdevé doblement adient, ja que a la seva reconeguda vàlua professional s'afegeix haver estat, en aquest cas, el revisor de la versió catalana de *Le paysage humain de la Costa Brava*, la magnífica monografia que Yvette Barbaza va escriure els anys seixanta.

La intervenció de les societats filials en aquest 90è aniversari de l'IEC es tradueix, a més, en la convocatòria, per al desembre, d'un simpòsium que vol impulsar el coneixement i els estudis de la història de l'entitat i la seva aportació al desenvolupament de la Catalunya contemporània. Aquest simpòsium, titulat **L'aportació cultural i científica de l'Institut d'Estudis Catalans (1907-1997)**, pretén aplegar, amb un rigorós tractament historiogràfic, diverses visions i interpretacions de l'Institut i, també, de les seves societats filials.

Aquesta experiència d'organitzar actes de forma conjunta amb d'altres societats filials ha portat a la convocatòria d'un seguit de sessions acadèmiques que, amb l'ambició encapçalament de **Les xarxes ecològiques i la conservació de la diversitat biològica i paisatgística de Catalunya**, abordaran des de perspectives diverses els criteris de conservació del medi natural, la importància dels espais agroforestals en el planejament territorial, el marc legal i econòmic que permet una gestió adequada d'espais lliures i naturals, etc. Aquesta diversitat d'enfocaments resta assegurada per la participació de la Institució Catalana d'Estudis Agraris, la Institució Catalana d'Història Natural, la Societat Catalana de Biologia, la Societat Catalana d'Ordenació del Territori i la Societat Catalana de Geografia.

Finalment, val a dir que el programa d'activitats de la SCdG per al curs 1997-98 inclou actes amb motiu dels deu anys de la promulgació de les Lleis d'Ordenació Territorial, ocasió per reflexionar sobre una de les preocupacions constants de la geografia catalana i moment de fer balanç de deu anys de vigència i de la incomprendible mancança d'altres lleis que configuren el mapa regional de Catalunya, imprescindible per a una eficaç descentralització de la Generalitat.

* * * * *

Fa temps que la Junta de Govern de la SCdG, en compliment d'un encàrrec de l'Assemblea de Socis, va demanar a l'Ajuntament de Sabadell que considerés la possibilitat de dedicar un carrer d'aquella ciutat a honorar la memòria de Lluís Casassas, que hi havia nascut i hi havia mantingut una especial vinculació al llarg de la seva vida. Hom va fer una gestió semblant prop de l'Ajuntament de Barcelona, ciutat amb la qual Lluís Casassas va establir una relació rellevant com a geògraf i com a ciutadà. El consistori sabadellenc va rebre ben favorablement la proposta de la SCdG i tan aviat com ha disposat d'una via que ha considerat adient l'ha retolat en memòria de Lluís Casassas. La tria, sens dubte encertada, ha recaigut en una plaça situada ben a prop de

l'Eix Macià, un dels espais que més han contribuït a la transformació urbana de Sabadell i un dels indrets pels quals Casassas prestava —ens consta— una especial atenció.

L'Ajuntament de Barcelona, que tan generosament va contribuir en l'acte d'homenatge a Lluís Casassas celebrat al Saló de Cent el 4 de novembre de 1992, va demanar a la SCdG d'esperar un termini de cinc anys, a comptar d'ençà de la seva mort, abans de fer la petició al respecte. Aquest estiu, en acomplir-se el termini establert i abans del traspàs de poders entre l'alcalde Maragall i l'alcalde Clos, la SCdG va adreçar-se a l'Ajuntament i es va fer una sol·licitud formal. No es deixà passar l'estiu, ni tampoc el relleu de l'alcalde, perquè hom és coneixedor de la gran sintonia personal existent entre Pasqual Maragall i Lluís Casassas, una sintonia que no espera un tracte de favor, sinó el reconeixement d'un seguit de feines i actuacions que són prova de l'especial vinculació de Lluís Casassas amb la ciutat de Barcelona. L'afer és ja a mans de la Ponència del Nomenclàtor.

Aquesta estreta vinculació de Lluís Casassas amb Barcelona és fruit d'un gran coneixement de la ciutat, que arrenca de les passejades amb el seu pare, el mestre i pedagog Enric Casassas i Cantó, d'un coneixement minucios que no deixava de sorprendre quan ens preguntava, amb posat seriósment burleta, pel Camí Antic de l'Animeta i de si patiria els efectes de les obres olímpiques. Lluís Casassas va fer de Barcelona motiu d'estudi, des de la seva tesi doctoral, *El paper de Barcelona en la creació i l'ordenament del territori de Catalunya*, fins a *Morfologia de la Rambla barcelonina*, fet en col·laboració amb Oriol Riba. En l'endemig, Casassas va mantenir una actitud d'estreta col·laboració amb l'Ajuntament de Barcelona, fruit de la qual és la divisió en districtes de la ciutat, col·laboracions amb *Barcelona metròpolis mediterrània* o la retolació de les rondes de Barcelona, entre d'altres. Aquesta feina ben feta li valgué a Lluís Casassas el reconeixement del consistori barceloní i obtingué de l'alcalde Maragall el privilegi de ser el primer ciutadà a pujar a la Torre de Collserola. Resultat d'aquella visita, fou l'article publicat al diari Avui que es reproduïx en aquest número de *Treballs de la SCdG*, on Lluís Casassas fa un exercici d'observació, dóna mostres de la seva erudició, expressa un compromís polític, forneix diversos temes de reflexió, i fa, al capdavall, una classe de geografia.

gament les barriades que fins ara havien romàs disperses, de tal manera que difícilment hom podia considerar-les integrades a la comuna Barcelona.

La ciutat es veu créixer en una doble direcció: vers l'exterior, amb una intenció profunda d'urbanització del país, i vers l'interior, amb un esforç constant d'homogeneïtzació i de coherència. Com és natural, les dues tendències generen dubtes i contradiccions, però això és bo, perquè només tot el que és viu ha de generar tensions, alhora que genera la joia de resoldre-les.

Hom veu –i això es pot dir des del punt de vista professional del geògraf– que l'espai abastat per la mirada des del cim de la torre no és, només, el territori esguardat i tot allò que hi és comprès, sinó que és quelcom de més pregon: és tot un camp en eclosió on s'han desclòs les forces més diverses que s'hi han combinat o que s'hi han combatut segons les circumstàncies, en un espai teixit d'estratègies sovint en conflicte, que són les estratègies dels homes que hi viuen, tant si es consideren individualment com en llurs agrupaments.

Per això, val la pena continuar girant la mirada més enllà i veure el continu de Barcelona, veure com de la ciutat viva sobresurten les torres i les xemeneies, testimoni del seu treball, i com s'hi integren les barriades que, fins ara fa poc, només preocupaven alguns *ordenadors d'ofici* maldestres, encaparrats per un ordenament de l'espai del qual, moltes vegades, semblava que l'home estava absent, ell i les seves tensions; *ordenadors de l'espai* que oblidaven, o volien fer veure que oblidaven, que l'espai de Barcelona, com el de qualsevol altra ciutat, no es pot entendre sense saber respondre una pregunta ben senzilla: per a qui s'ordena? L'espai de Barcelona no es pot entendre, doncs, sense voler saber el sentit que ha de tenir l'ordenament que es planteja per als que viuen a la ciutat, per als que s'hi passegen, hi treballen i per als que s'hi enfronten.

Això es comprén i es veu ben clar des del cim de la torre de Collserola. Es veu ben clar com s'ha deixat ja per als prestatges de la història allò de «la ciutat de riu a riu estesa», perquè ja s'hi han incorporat –units sense fisures al centre dinamitzador de tot el país– les barriades noves i altres ciutats actualment en expansió, agrupaments que, fins fa pocs anys, unes i altres, havien estat considerades com territoris perifèrics d'un centre llunyà, limitat, dominador i inabastable.

Ara, es veu ben clar, des del cim de la torre, que Barcelona ha esdevingut una altra ciutat anular –la torre Foster en la funció de centre geomètric o psicològic o emblemàtic– creuada en tots sentits per rius de vida i de relació. Des d'allà, es veu com s'han romput els entrebancs d'una disposició radial, estrellada, de les relacions internes de la ciutat on el centre primava, per establir, al seu lloc, una xarxa nova que ha superat els aïllaments i ha vençut les dificultats que havia mantingut una accessibilitat tantes vegades artificialment conreada i volguda, una difícil accessibilitat entre els nuclis històrics, els nous eixamplaments i els seus ciutadans, que hi estaven sense conèixer-se.

Constatar l'existència de la gran ciutat anular és una de les lliçons millors que s'aprenen des del pis tretzè de la torre.

Es veu, al fons, el port vell, clos per l'eixam complicat de les cases antigues aglomerades, com si fos un conjunt congriat per generar la impulsió inestron-

cable i, al seu redós, la successió dels barris que ara ja es van estenent pels canals que els rius han obert a la serralada, i continuen per darrera de Collserola, avantsala de tot el rosari de ciutats que, més enllà, tenen encara la metròpolis barcelonina com a nexa i raó de la seva puixança.

En veure tot aquest territori urbanitzat o en curs d'urbanització –més de tres milions de ciutadans s'hi hostatgen, pel cap baix–, no es pot deixar de témer pel futur, si es consentia en deixar-la a les mans interessades en guanys immediats.

És que tothom no s'ha de sentir interessat a convertir tot el territori central de la ciutat nova en el parc central, en el parc urbà de Collserola, i a evitar que acabi esdevenint un amàs d'edificacions diverses, de suburbis elegants o de suburbis malforjats o en una inacabable corrua de *lunaparc*s enfollidors?

Aquest és el repte, salvar el bosc urbà, perquè si s'assoleix voldrà dir que s'haurà salvat la ciutat gran i el seu parc i aquest s'haurà apropiat als seus habitants, que són els que l'han de gaudir, i la ciutat envoltarà el parc en una abraçada ben estreta.

De la visió que es té des de la torre brolla la resposta immediata a aquesta preocupació. És necessari un ordenament *total* de la regió de Barcelona. *Total*, és a dir de tots els territoris que formen el redol més gran de la ciutat, de totes les activitats, els moviments i els fluxos que s'hi generen, de totes les connexions i interdependències que sorgeixen i han de sorgir entre Barcelona i les altres ciutats grans veïnes situades més enllà dels límits administratius de l'estricta Barcelona.

L'ordenament de la ciutat i de la seva gran regió és necessari, doncs, perquè els seus prop de sis milions de ciutadans puguin realitzar de manera eficaç i avinent, les funcions que la ciutat efectua i ha de continuar efectuant en el futur, com són les funcions relatives als negocis, al lleure, a l'exercici de les professions liberals, a la cultura, a l'educació més general, al treball; que són totes les funcions que ja realitza i ha de continuar efectuant conjuntament amb l'eixam de centres urbans que constitueixen el sistema urbà català, que és un conjunt cohesionat pels lligams *sinalagmàtics* –emprant la cara terminologia pimar-galliana– i no, ja, per lligams jeràrquics i de dependència, que són rebutjats pels municipis i per les persones.

En baixar de la torre, aquests pensaments generaven una idea clara i precisa: d'un cantó, queda molt clar que el que es veu des de dalt no és una ciutat nova que s'acaba de descobrir, sinó que és l'aspecte actual de la vella ciutat catalana que ara, més forta que mai, es projecta vers el futur. D'un altre cantó, el que s'acaba de veure no és una ciutat artificial, sinó una aglomeració que està forjant-se «tal com l'han somiada els seus fills», dia a dia, moment a moment, combat a combat, tal com l'han demanat sempre els seus habitants, tal com la demanaven, per exemple, els habitants dels seus barris abans més negligits quan, ja fa deu anys, s'hi discutia amb interès i amb certa preocupació, el model que havia de tenir l'administració de la ciutat per a la qual es dibuixaven els districtes nous.

Des de la torre de Collserola es pot veure tot això. Només cal esguardar-ho tot amb els ulls ben atents i oberts amb esperança. Només cal recollir, en aquesta mirada, l'alè de les coses, el batec de les lluites, l'esplendor de les realitzacions noves –i la cúpula refulgent del Palau Sant Jordi n'és el seu símbol més allisonador–, l'esperança que brilla en totes direccions seguint les vies noves ja obertes com solcs generosos fendits en el territori, i totes les altres vies que ja se sent palpitar en tota la rosa dels vents i que sorgiran de l'entranya de la torre, el batec incessant i pregó del cor de Barcelona.

Un mapa singular: el del Bisbat de Barcelona de Francisco Xavier de Garma (1762)

Albert Barella i Miró
Societat Catalana de Geografia

Introducció

Francisco Xavier de Garma i Durán nasqué a Alcántara el 1708; de jove passà a Barcelona on ocupà diferents càrrecs. Especialista en Heràldica i Genealogia, fou regidor perpetu de la ciutat de Barcelona, Secretari de S.M. el Rei i Arxiver de la Corona d'Aragó des del 1740 al 1783, data de la seva mort. La seva tasca d'ordenació de l'Arxiu fou molt important i algunes de les seves obres, com *Teatro universal de España eclesiástica y secular de todos sus reinos y provincias en general y particular* (1738) i *Adarga Catalana. Arte heráldica y prácticas reglas del blasón* (1753) són reconegudes com autoritat en les matèries tractades. Fou l'autor d'un mapa de Catalunya editat als voltants del 1770 en el que s'inclouen les terres perdudes arran del Tractat del Pirineus (Rosselló, Vallespir, Conflent i Capcir).¹⁻³ Col·laborà a l'obra de fray Enrique Flórez de Setién (1702-1773) *España Sagrada* amb un mapa del Bisbat de Barcelona que figura en el volum XXIX de l'obra esmentada, publicat a Madrid l'any 1775. Ara bé, d'aquest mapa, gravat pel cartò-

---

¹ BARELLA, A. (1977): *La cartografia antiga de Catalunya y sus artífices*. C.S.I.C., Barcelona.

² INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA (1986): *Cartografia de Catalunya. Segles XVII i XVIII*, Catàleg de l'Exposició IMCOS, Barcelona.

³ GALERA, M. i VILÀ I VALENTÍ, J. (1981): «Cartografia de Catalunya» *Gran Enciclopèdia Comarcal de Catalunya. Vol. 19* Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

